

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

El sincretisme morfològic com a factor de canvi sintàctic **Joan-Rafael Ramos**

Catalan Review, Vol. XIII, number 1-2, (1999) p. 189-201

EL SINCRETISME MORFOLÒGIC COM A FACTOR DE CANVI SINTÀCTIC*

JOAN-RAFAEL RAMOS

En les investigacions sobre gramàtica històrica catalana, és indubtable que predominen els treballs sobre fonètica, morfologia i lèxic; en canvi, les aportacions sobre aspectes morfosintàctics o purament sintàctics són més escasses (Martí Castell 107). L'obra de Joseph Gulsoy, homenatjat en aquesta volum, n'és una mostra ben palesa. Els seus treballs han tractat de manera lúcida aspectes fonètics, morfològics i lèxics; però, en general, no han prestat molta atenció a fenòmens sintàctics. En vista de la necessitat d'aprofundir en aquest terreny, voldria contribuir a l'homenatge del nostre il·lustre filòleg amb un treball de caràcter morfosintàctic. Es tracta d'un tema relacionat amb l'evolució dels verbs *ésser* i *estar* en català antic.

En un altre treball (en premsa), he posat de manifest que la selecció sintàctica de cada un d'aquests verbs està determinada fonamentalment per les característiques semanticoaspectuals i sintàctiques de la construcció en què apareixen. Així, quan la construcció expressa un valor aspectual duratiu es tendeix a seleccionar el verb *estar*; per contra, quan no interessa destacar aquest valor aspectual, el verb seleccionat sol ser *ésser*. Per bé que aquest és el factor que sol determinar la diferent selecció verbal al llarg de l'edat mitjana, convé advertir que hi poden intervenir altres factors que poden modificar aquesta selecció i que donen lloc a una evolució sintàctica. Entre aquests factors, hem de destacar els de caràcter semanticopragmàtic i els analògics. De fet, aquests dos tipus de factors són els que entren en joc en el tema que estudiarem en aquest article: el sincretisme formal entre les formes verbals de gerundi i de participi passat en el període històric comprès entre el segle XIII i la primera meitat del segle XVI. Tant en un verb com en l'altre, la forma de gerundi apareix representada per la forma *estant* i la forma de participi per la forma *estat*. Aquest sincretisme pot comportar, com analitzarem tot seguit, situacions d'ambigüitat a l'hora de determinar si es tracta d'un ús del verb *ésser* o del verb *estar* i, al mateix temps, és un factor més que afavoreix, com també ha indicat Vañó-Cerdà (1999), una vacil·lació verbal, essencial per entendre l'evolució morfosintàctica d'aquests verbs.

* Aquest treball ha estat realitzat dins del marc del projecte GV98-09-113, finançat per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, i forma part de la Xarxa temàtica en gramàtica teòrica 1998XT 00065, finançada per la Generalitat de Catalunya.

1. EL GERUNDI ESTANT

En el pas del llatí a les llengües romàniques, en aquestes darreres s'hi produeix un augment important de funcions sintàctiques de l'antic gerundi. Aquest fenomen provoca, per un costat, la fixació morfològica de les formes de gerundi ja existents i, per un altre, la creació de noves formes en aquells verbs on no era habitual l'ús del gerundi. Així, el verb *estar* fixa una forma de gerundi afegint a l'arrel verbal la desinència *-nt*: *estant*. Aquest model regular que segueix *estar* no és, però, el que seguirà el verb *ésser*. En aquest verb, la possibilitat romànica de desenvolupar les construccions amb gerundi no es resol adoptant una forma de gerundi a partir de l'infinitiu, sinó que són les coincidències sintacticosemàntiques amb el verb *estar* les que afavoreixen la selecció d'una forma aliena al seu model formal, que, en aquest cas, es correspon amb la del verb *estar*: *estant*.¹ D'aquesta manera, podem comprovar que en català antic la forma *estant* s'utilitza tant per a *estar* com per a *ésser*, tal com demostren els exemples que citem a continuació.

Per exemple, considerant la classe de constituents que integren la construcció, es poden interpretar com a casos del verb *estar* usos com ara (1a) i (1b), que apareixen en construccions on la presència de constituents, com *immutable* i *immobile* a (1a) i *a poca d'ora* a (1b), afavoreixen una interpretació durativa de l'estat expressat pel predicat. També es pot afirmar que són usos d'*estar* les construccions de (1c) i (1d), amb constituents adverbials típics d'aquests verbs: un adverbí (o proforma) modal i una clàusula modal.

- (1) a. Així com [Fortuna], *stant immutable*, fa moure les coses, axí matex Déus..., *stant immobile*, dóna les coses que de lur natura són variables, mutables e instables (S, 36, 10).
- b. E *a poca d'ora estant* feren-los venir X vaques e C moltons e CC galines e pan e vi (F, 123, 19).
- c. *Estant* lo cavaller *enaxí*, vench un pastor qui aportava vin (L, IV, 238, 1).
- d. E, nós *estan* axí *deportan* e *parlan*, començà sa paraula lo mestre de l'Espital (F, 128, 5).

La identificació d'*estant* com a gerundi del verb *ésser* és evident en construccions que només poden aparèixer amb aquest verb. Aquest és el cas de les construccions atributives que indiquen una propietat, com

¹ Autors com Vallcorba (*El gerundi; Els verbs* 166-67), Stengaard (294-95) i Vañó-Cerdà han destacat també aquesta confluència formal. Pel que fa a les coincidències sintacticosemàntiques entre *ésser* i *estar*, vegeu el meu estudi en premsa.

ara amb un atribut SN (coordinada també amb una passiva) (2a), amb un atribut SP (2b) i amb un atribut SAdj (2c).

- (2) a. Adonchs s'entristà e.s meravellà Fèlix fortment, per qual forfeyt que Xrist hage fet, *stant* ell *hom* e crucificat per hom, és tan poch amat, conegut e honrat per hom (L, III, 24, 3).
- b. Lo Pare, qui és virtut, engendre lo Fill, qui és virtut, e lo sant Sperit és ixent d'amdós, *stant* aquella mateixa virtut *del Pare e del Fill* (L, II, 61, 4).
- c. es dóna distintament en les divines persones, *estant* les persones *distintes* les unes de les altres (L, II, 61, 9).

La delimitació entre els usos d'*ésser* i els d'*estar* també és viable en construccions en què hi ha paral·lelisme verbal entre els constituents, tal com hem subratllat a (3), on a (3a) tenim el verb *ésser* i a (3b) el verb *estar*:

- (3) a. lo rey no serà bé acompanyat de C ne de CC cavallers, *estan* tan ains e'l regne de València con *és* (F, 158, 5).
- b. E *stant* lo dit cors en la dita sala, tant com hi *stech*, en cascú dels dits altàs foren dites misses (BA2, 241, 36).

Però, per bé que fins aquí hem citat exemples en què la forma *estant* es correspon amb un dels dos verbs, convé advertir que aquesta distinció no sempre és tan evident. Al contrari, en bona part dels exemples amb gerundi del corpus que hem estudiat, resulta realment complicat establir una distinció verbal en base a criteris semantico-aspectuals o sintàctics. La raó es deu al fet que els verbs *ésser* i *estar* sovint apareixen en estructures sintàctiques ben semblants (locatives, presentacionals, modals i atributives), de manera que, quan es forma una clàusula de gerundi, i no apareixen les circumstàncies ressenyades més amunt, es fa realment complicat delimitar els usos. Aquesta ambigüitat es fa palesa sobretot en el període històric anterior a la segona meitat del segle XV, tal com ens permeten observar els exemples de (4-7):

- (4) a. *Estant* la dona e la donzella a la missa, la dona dix... (L, IV, 33, 22).
- b. A cap de dies, ella... *stant* a la porta de son pare, vénc una fadrina (CA, 70, 22).
- (5) a. lo ferre, qui és dur e forts per sech e fret, e l'aur és moll per calt e humit, e lo argent per humit e per fret, *estant* més de forma en l'aur e en l'argent, e menys en matèria L, II, 77, 8).

- b. ¿Con diré jo la paraula, *estan* aquí arquibisbe e bisbes e richs hòmens? (F, 361, 16).
- (6) a. Nos estan en estes paraules, oïm los colps e ls crits (F, 76, 11).
b. *estant* a cavall e donant ayga a la mula a la pila d'en Colom, parlà ab aquella desús dita dona (CA, 175, 12).
- (7) a. lo qual, *stant* engoxós per amors, ploràs per los repudis e comiats que li donave tots jorns sa mullers (S, 102, 28).
b. E *estant* axí stirada, ab graffis de ferre tiraven-li tota la carn axí avall (V, 134, 36).

A (4), el gerundi *estant* apareix en construccions locatives; a (5), en construccions presentacionals; a (6), en construccions modals; i a (7), en construccions atributives. En tots quatre casos, a l'ambigüitat formal, hi hem d'afegir la diversitat de sentits aspectuals en què pot participar la forma de gerundi: a (4a), (6b) i (7b) podem entendre una situació durativa similar a la que expressa una clàusula temporal introduïda per *mentre*; a (5a), (5b) i (7a) una situació puntual, amb sentits no necessàriament temporals: il·latius (5a), condicional/temporal (5b), causal (7a); i, a (4b) i (6a), tant una situació durativa com puntual. La polifuncionalitat del gerundi complica, doncs, encara més la identificació d'aquestes formes amb un verb concret.

Notem, d'altra banda, que aquesta situació no s'ha de desvincular d'una altra que interactua. Ens referim al fet que, abans de la segona meitat del segle XV, ja hi ha casos d'alternança entre *ésser* i *estar* en contextos en què el verb no apareix amb la forma de gerundi, tal com he estudiat en un altre treball sobre aquests verbs (Ramos, en premsa) (8-11).

- (8) a. Múrcia *era* al mig de nós e d'Oriola (F, 317, 6).
b. lo qual infern *està* en lo mig de la terra (L, IV, 308, 11).
- (9) a. Denant lo rey *fo* lo Leupart, e hac molts de altres honrats barons (L, II, 137, 26).
b. Denant un savi rey *stave* un jutglar (L, III, 69, 25).
- (10) a. ja no pogre hom *ésser* en pus vil stament que bèstia (L, I, 107, 4).
b. ¿com pot ésser que lo món *està* en tan torbat stament? (L, I, 68, 23).
- (11) a. per què *és* hom sa e malalt (L, III, 37, 6).
b. per qual natura *està* hom sa e malalt (L, III, 37, 8).

Aquest panorama provoca dues conseqüències de signe contrari: d'una banda, es crea la necessitat, per raons comunicatives, de buscar una solució que evite l'ambigüitat formal i, per tant, semantico-aspectual que comporta una forma única de gerundi;² d'altra, el manteniment d'una forma única és un factor més que afavoreix la possibilitat de trobar situacions d'alternances entre *ésser* i *estar*, com les assenyalades més amunt. Analitzem cada un d'aquests casos.

Pel que fa a la primera conseqüència, es pot observar que, al voltant de mitjan segle XV apareix en els textos escrits la forma analògica *essent* per al verb *ésser* (12):

- (12) a. *essent* en Valencia mossèn Galceran de Requesens, governador, on era. l rey, impetrà del senyor rey una provisió (J, 110, 22).
 b. *essent* a cavall se ordenà lo proffesó de la Seu (BA₃, 386, 16).
 c. *essent* content lo raís de Palma, lo [raís] de Bairén començà de regar aquella plana (B, 248, 34).

És important advertir en aquest sentit que la tendència a establir una distinció formal en el gerundi coincideix amb l'increment, al llarg de la segona meitat del segle XV i la primera meitat del segle XVI, d'alternances entre *ésser* i *estar*, sobretot en contextos modals i atributius. Per tant, es pot explicar com una reacció a una de les fonts que afavoreixen l'alternança entre aquests verbs. Però el fet que l'aparició de la forma de gerundi sigui més aviat progressiva és la que explica que continuïn utilitzant-se formes d'*estant* per als casos d'*ésser* en els textos del segle XV i del XVI. Per exemple, a (13) hi ha casos clarament d'*ésser* amb la forma *estant*:

- (13) a. E vengué, *estant* minyó, a casa del marquès de Monferrat, (C, II, 251, 20).
 b. Si lo pobre... parle, ni negú l'entén, e la sua paraula, *stant* ben sàvia, tothom la menysprea. (FL, 104, 132).

Aquest funcionament, a pesar de la tendència a la distinció formal apuntada, degué continuar afavorint l'alternança. Ben clares són en aquest sentit mostres com les de (14), pertanyents a textos de la segona meitat del segle XV i la primera del segle XVI:

- (14) a. E lo mateix dia, *stant* los dits consellers en la Seu, agueren sentiment com havia passat correu (BA₃, 361, 25).

² La creació de formes noves per evitar el sincretisme formal o l'homofonia no és un fenomen estrany en les llengües. Sobre aquest punt, és interessant el treball de Y. Malkiel.

- b. e los dits honorables consellers, *stants* a cavall, sens dar peu a terra se acostaren a la dita senyora (BA2, 335, 9).
- c. *estant* molt ufans, no tenien res per impossible (B, 68, 8).

A (14), s'expressen amb la forma *estant* situacions aspectuals, sintàctiques i lèxiques similars a les de (12). Notem que a (12) i (14) hi ha mostres paral·leles amb construccions locatives (12a, 14a), amb construccions modals (12b, 14b) i amb construccions atributives (12c, 14c). Tot plegat significa que la identificació dels usos amb *estant* com a exemples d'*estar* i la d'usos d'*ésser* com a exemples d'*ésser* no sembla estar plenament consolidada i que això també té repercussions en les vacil·lacions de l'època.³

2. EL PARTICIPI ESTAT

L'altra forma verbal afectada pel sincretisme és el participi passat. La formació romànica dels temps compostos de perfet afavoreix la creació de formes de participi en verbs on aquesta era poc habitual. Aquest és el cas del derivat d'ESSE, verb que, com ja havia fet amb el gerundi, completa el paradigma verbal amb una forma d'*estar*: *estat*. Aquesta opció, que no sol ser problemàtica en els usos absoluts del participi passat a causa de la baixa freqüència que té aquest ús, sí que ho pot ser quan forma part d'un temps compost. Ara bé, encara en aquest cas, és necessari precisar en quins usos hem de parlar d'ambigüitat formal.

Moll (213), referint-se a la distribució d'auxiliars per als temps compostos, indica que tant el verb *ésser* com el verb *estar* seleccionen l'auxiliar *ésser*. Això no obstant, el resultat de les nostres investigacions no es correspon amb aquesta opinió. L'estudi aprofundit del verbs *ésser* i *estar* ens ha permès comprovar que l'auxiliar més prototípic, això és, més habitual del verb *estar* és el verb *haver*; per contra, el verb *ésser* té com a auxiliar més corrent el mateix verb *ésser* (cf. també Stengaard § 16.2; Vañó-Cerdà 271-75).⁴ Així ens ho posen de manifest exemples com els de (15) i (16):

³ Vañó-Cerdà (276) adverteix que el dialecte mallorquí encara podria reflectir algun cas de confusió formal. Segons aquest autor, els mallorquins prefereixen construir les clàusules temporals del tipus (a) amb una forma flexionada del verb *ésser*, en canvi, quan el verb va en gerundi opten per la forma *estant* (b); per exemple: (a). Mentre érem a taula, van arribar els teus amics; (b) Estant noltros a taula, van arribar els teus amics.

⁴ Convé advertir que l'assignació de l'auxiliar *ésser* al verb *estar* també és implícita en Par (Acotacions 15), quan considera que l'ús de l'auxiliar *haver* amb *estar* és un castellanisme. Aquest mateix autor, en un treball anterior (Sintaxi 323), no en parla directament, però veu alguns exemples amb l'auxiliar *haver* com a casos innovadors de temps compost del verb *ésser*, quan pel sentit aspectual tot fa indicar que són usos d'*estar*. Aquestes imprecisions lingüístiques troben una explicació si tenim en compte, com ja hem remarcat, que, amb altres formes verbals, hi ha casos d'alternança entre *ésser* i *estar*.

- (15) a. Un ermità *ach stat* longament en una alta muntanya, hon contemplave Déu (L, III, 81, 6).
 b. un vostre nebot *ha stat* perdut lonch temps (L, I, 102, 7).
- (16) a. après lur mort *sôn stats* molts hòmens sants qui feyen molts de miracles (L, I, 132, 25).
 b. Aquell bisbe *era stat* hom avar (L, IV, 45, 2).

A (15), on les construccions exemplificades indiquen un sentit aspectual duratiu afavorit per la presència de l'expressió temporal —*longament* a (15a) i *lonch temps* a (15b)—, tots els indicis, a causa de les similituds amb les construccions amb *estar* sense temps compost, porten a interpretar la forma verbal com a pròpia del verb *estar*. Diferent és la interpretació d'estructures com les de (16), on el temps compost apareix en construccions afins amb el comportament sintàctic del verb *ésser* —construcció presentacional a (16a) i atributiva amb SN a (16b).

Però, encara que aquest és el comportament més prototípic al llarg de tota l'edat mitjana, hem trobat alguns exemples que ens mostren que hi ha usos esporàdics dels dos verbs que s'aparten d'aquesta distribució i que donen lloc a situacions d'ambigüitat en la identificació de cada un dels verbs. Es tracta, d'una banda, de l'adopció per part del verb *ésser* de l'auxiliar *haver* i, d'una altra, de l'ús del verb *ésser* com a auxiliar d'*estar*.

2.1. *Haver* com a auxiliar d'*ésser*

Les mostres que hem trobat d'un ús inequívoc d'*haver* com a auxiliar d'*ésser* apareixen fonamentalment en l'obra del *Llibre dels fets*, obra que es caracteritza per la reproducció, en paraules de Nadal i Prats (400), d'una "llengua viva i espontània, sobretot en els fragments dialogats i en altres passatges on és evident la intenció col·loquial." Vegem-ne uns quants exemples:

- (17) a. que per matrimoni se cobràs la falida que en l'altre matrimoni *havia estada* (F, II, 11).
 b. E isquem trotan e d'arlor contra alí on *havia estada* la batayla (F, 72, 13).
 c. féu noliejat una tarida d'aqueles que *havia estades* al passatge de Maylorques (F, III, 22).

D'altra banda, és convenient també apuntar que aquest error d'interpretació s'ha arrossegat en altres obres que es basen en aquests treballs per reflectir la situació medieval. Aquest és el cas, per exemple, de Solà (70-71) o de Martí Castell (54-55).

A (17), hi ha diversos factors que demostren que es tracta d'usos del verb *ésser*. En primer lloc, a (17a) i a (17b) el subjecte (*falida*, *batayla*) és, des d'una perspectiva lèxica, esdevenimental, és a dir, indica un procés, tret que és incompatible amb *estar* (Ramos § 3.2.2.2). En segon lloc, els exemples de (17a) i (17b), encara que en la versió que Bruguera utilitza com a base de l'edició van amb l'auxiliar *haver*, en altres versions d'aquesta obra, com ho anota el mateix editor, apareixen amb l'auxiliar *ésser*.⁵ En tercer lloc, en els tres exemples, el participi del temps compost concorda amb el subjecte de l'oració, fenomen que delata que es tracta d'un verb que originàriament tenia com a auxiliar *ésser*, tal com podem veure amb verbs com *eixir* (18a) i *venir* (18b), on també hi ha mostres de canvi d'auxiliar:

- (18) a. quan n'*auria exida* una partida d'èls, que comensassen de fúger (F, 118, 20).
 b. E exí-hi Fferran Péreç de Pina... ab X hòmens a cavall... e d'altres hòmens que hi *havia venguts* (F, 220, 17).

Al costat d'exemples com els de (18), hi ha casos en què el paral·lelisme discursiu és un altre indicatiu que es tracta del verb *ésser*, com ara a (19):

- (19) a. volríem saber si hi à negun de vós que y *sia estat*. E dix un d'aquels: "Jo y *he estat* en cavalgada (F, 108, 13).
 b. E dixeren-nos que ço que anch negun temps no *havia estat* que ara no *seria* per re (F, 291, 16).

Aquesta aparició perifèrica, és a dir, poc corrent, del verb *haver* com a auxiliar d'*ésser*, que devia reflectir un canvi en la llengua parlada, donen lloc, a causa de la coincidència d'auxiliars amb *estar*, a situacions en què la distinció *ésser/estar* no és clara. Això s'esdevé en aquells usos en què el participi va en masculí singular i el sentit aspectual de la construcció (duratiu o no duratiu) no queda aclarit pel context discursiu, com ara a (20):

- (20) a. Anam-nos-en al regne de València, car lonch temps havia que no y *havia estat*; e tenguem la Nadal a Alcaniç (F, 337, 17).
 b. En Pere Martel dix-los que ls en diria noves, per ço car ja hi *havia estat* una vegada o dues (F, 57, 6).
 c. deyen los mariners que *havien estat* XXV o XXVI vegades en Ultramar (F, 344, 3).

⁵ A (17c), en canvi, altres versions prefereixen adoptar la forma *havien estat*, de manera que sembla que ho interpreten com un cas del verb *estar*.

d. e era ab nós... Pero Lopis de Pomar, qui *havia estat* per missatgeria nostra a l'alcayt d'Ixàtiva (F, 129, 15).

En aquest sentit, és interessant observar que alguns d'aquests exemples, com (20a) i (20b), en altres versions de l'obra s'interpreten clarament com a usos d'*ésser*, ja que apareixen amb la forma *érem stats*. D'altres, però, com (20c) i (20d), mantenen en totes les versions aquestes formes.

Tot plegat ens indica, doncs, que en la llengua parlada, el verb *ésser*, ja en el segle XIV, devia tenir temps compostos amb l'auxiliar *haver*, cosa que comporta una coincidència formal amb el verb *estar*, sobretot si el subjecte és masculí singular. Però el que ens crida l'atenció d'aquest fenomen és que, en la resta de les obres que hem estudiat, no quedi reflectida aquesta confluència ni tan sols en obres de finals del segle XV ni de la primera meitat del segle XVI.⁶ Aquesta homogeneïtat podria estar relacionada amb la influència que exerceix en la llengua escrita la prosa cancelleresca, sobretot en la segona meitat del segle XIV i al llarg del segle XV.

2.2. *Ésser* com a auxiliar d'*estar*

Si, en el nostre corpus, són pocs els indicis escrits d'usos perifèrics d'*haver* com a auxiliar del verb *ésser*, és interessant també deixar constància que hi ha un altre ús perifèric que ara afecta el verb *estar*. Es tracta de la utilització del verb *ésser* com a auxiliar d'*estar*. Aquest fenomen, l'hem documentat essencialment cap a mitjan segle XV i en la primera meitat del segle XVI. Vegem-ne uns exemples a (21):

- (21) a. No tinc Hisífila oblidada, perquè ni jamés, en mon enteniment, ni en volentat, m'ha tengut tan ocupat, que fos mester eixir-ne fora perquè tu hi entrasses. Ni penses io desig tu entres en la part de mon voler on *està* o *és estada* (CO, 191, 5).
- b. Don Juan, mon senyor, *està* millor que *sia estat* molts dies ha (E, 156, 7 I 193, 21).

En aquests exemples, el paral·lelisme entre temps simple i temps compost ens indica que es tracta de casos del verb *estar*.⁷ Però hi ha

⁶ Vañó-Cerdà (272, nota 12) ens aporta un altre exemple d'aquesta classe documentat en la Crònica de Desclot.

⁷ A l'exemple següent, el segon verb, que no té forma composta, és clarament *estar*: "Ha anys que no *estigui* tan grossa com ara *estic*" (E, 122, 5).

exemples en què, considerant aquesta possibilitat que esporàdicament puguin haver-hi usos d'*estar* també amb l'auxiliar *ésser*, resulta realment complicat saber si es tracta del verb *ésser* o *estar*. Aquesta ambigüitat formal afecta casos en què el predicat està format per constituents que se solen associar amb els usos d'*estar*, com ara en aquests exemples de (22) i (23):

- (22) no podia devallar la tua noble persona en pus inferior loch que sotsmetre aquella a captivitat e servitut, en la qual *est stada* per tres anys (T, II, 766, 21).
- (23) a. la Güelfa, qui fins aquell jorn *ere stada* com a muda, certes ara hach cobrada la paraula (C, III, 252, 4).
 b. com ja un poch *fos stat* sens parlar e la congoxa li donàs llicència que parlàs, dix:... (C, II, 177, 20).
 c. Com axí per un gran spay *estats fossen*, apartaren-se lo un de l'altre (C, III, 141, 18).
- (24) Ab tant pregam a nostra dona sancta Maria de València que pregàs al seu car fiyl, mentre que *érem* en aquel turment (F, 345, 23).

Notem que, en l'exemple de (22), el predicat on apareix el temps compost inclou una expressió temporal de caràcter duratiu (*per tres anys*). En el cas de (23), el predicat no només inclou una expressió temporal durativa (*fins aquell jorn, un poch, per un gran spay*), sinó també una classe de constituents modals (*com a muda, sens parlar, axí*) que són inusuals amb *ésser* (Ramos § 5.2.1.1). Si bé en casos com els de (22), considerant exemples perifèrics amb *ésser* com (24), hi ha el dubte de si és un ús d'*estar* o d'*ésser*, en casos com els de (23), tot fa pensar que es tracta més aviat de casos d'*estar*. Però sigui el verb que sigui, el que aquest comportament posa de manifest és una lleu tendència al canvi d'auxiliar, tendència que sorgeix motivada, d'una banda, per l'analogia que provoca, a pesar dels diferents sentits aspectuals prototípics, la coincidència d'aparició d'*ésser* i d'*estar* en construccions sintàctiques semblants, i, d'una altra, pel fet de continuar compartint la mateixa forma de participi passat.

La selecció d'*ésser* com a auxiliar d'*estar*, que, cal insistir-hi, és perifèrica dins del conjunt del corpus que hem estudiat, té una certa repercussió en una de les obres del segle XVI que hem analitzat: l'*Epistolari* de Requesens. En aquesta obra, en la qual es produeix un augment significatiu del verb *estar* en construccions atributives que fins llavors seleccionaven *ésser*, com ara a (25a), no és estrany trobar usos de l'estil de (25b). Fixem-nos que en aquest exemple el temps

compost té com a auxiliar *ésser*, a pesar que el verb del predicat, d'acord amb el comportament de (25a) i el més general al llarg de l'obra, sembli que sigui *estar*.

- (25) a. és crescut, però no molt, però *està* més grosset que solia (E, 20, 16).
 b. Dieguito *està* bonico, encara que ell mai *és estat* gros (E, 326, 11).

Així, doncs, aquesta innovadora tendència a seleccionar el verb *ésser* per a usos d'*estar* s'ha d'interpretar com un aspecte més que contribueix a l'alternança dels verbs i, al mateix temps, com una conseqüència d'aquesta vacil·lació.

3. CONCLUSIONS

L'anàlisi dels usos dels verbs *ésser* i *estar* ens ha permès posar de manifest que el sincretisme morfològic en les formes de gerundi i de participi passat dona lloc a casos d'ambigüitat. Aquesta ambigüitat origina certes confusions entre *ésser* i *estar* i es pot interpretar com un altre dels factors que explica les alternances sintàctiques d'aquests verbs en el període medieval. En el cas del gerundi, aquest sincretisme busca una solució amb l'aparició, al llarg del segle XV, de la forma analògica *essent* per al verb *ésser*. En el cas del participi, el que en un principi no és un problema a causa de la selecció d'un auxiliar diferent per a cada verb, es converteix en un problema quan comencen a aparèixer esporàdicament canvis analògics d'auxiliars. El fet que aquests canvis adquireixin sobretot transcendència en una època més tardana (segona meitat del segle XV i segle XVI) i que la tendència general dels verbs catalans vaja orientada a la selecció de l'auxiliar *haver* apunta una solució que es produirà en els segles posteriors: la diferenciació formal del participi d'*estar* (*estat*) i d'*ésser* (*segut*, *sigut* i *set*), que encara avui no ha resolt algun dialecte com el balear —i, parcialment, alguns parlars del català central— que conserva *estat* com a forma única.⁸

JOAN-RAFEL RAMOS
 UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

⁸ Sobre el criteri de la normativa catalana de mantenir el sincretisme formal en el participi passat, és interessant la reflexió de Vañó-Cerdà (§ 2.1.2.c).

CORPUS ESTUDIAT

- (A) VILANOVA, Arnau de. *Obres catalanes*. Vol. I. Barcelona: Barcino, 1947 (reimpressió de 1982).
- (B) BEUTER, Pere Antoni. *Crònica*. València: Diputació Provincial/ Institució Alfons el Magnànim, 1982.
- (BA_{1/2/3}) *Llibre de les Solemnitats de Barcelona*. Vol. I (1424-1546). Barcelona: Institució Patxot (sense data). 1-166 / 167-351 / 352-452.
- (C) *Curial e Güelfa*. Vols. 1-3. Barcelona: Barcino, 1930-33 (reimpressió de 1982).
- (CA) *El cavaller i l'alcajota. Un procés medieval*. Ed. Jaume Riera. Barcelona: Club Editor, 1987 (2a edició).
- (CO) ROÍS DE CORELLA, Joan. *Obres completes*. Vol. 1. *Obra profana*. València: Albatros, 1973.
- (CR_{1/2}) *Processos de crims del segle XV a Lleida: transcripció i estudi lingüístic*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1987. Processos I-VI: 21-49 / Processos VII-XIV: 50-109.
- (D) MIRALLES, Melcior. *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*. València: Edicions Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1988.
- (E) REQUESENS, Estefania de. *Cartes íntimes d'una dama catalana del s. XVI. Epistolari a la seva mare la comtessa de Palamós*. Barcelona: laSal, edicions de les dones, 1987.
- (F) *Llibre dels fets del rei en Jaume*. Vol. 2. Barcelona: Barcino, 1991.
- (FL) SANTCLIMENT, Francesc de. *Flors de virtut e de costums*. Barcelona: Barcino, 1975.
- (IN) *Procesos inquisitoriales contra la familia judía de Juan Luis Vives. I. Proceso contra Blanquina March, madre del humanista*. Madrid-Barcelona: Instituto Arias Montano, 1964.
- (J) SAFONT, Jaume. *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484)*. Barcelona: Pagès Editors, 1992.
- (L) LLULL, Ramon. *Llibre de Meravelles*. Vols. 1-4. Barcelona: Barcino, 1931-34 (reimpressió de 1982).
- (N) ALEGRE, Francesc. *Faula de les amors de Neptuno i Diana i Somni de Francesc Alegre recitant lo procés d'una qüestió enamorada*; LLULL, Romeu. *Lo despropriament d'Amor*; MONER, Francesc de. *L'ànima d'Oliver*. Eds. Pacheco, A. i A. Bover. *Novel·les amoroses i morals*. Barcelona: Edicions 62.
- (P) AGRAMONT, Jacme de. *Regiment de preservació de pestilència*. Tarragona: Publicacions la Diputació Provincial, 1971.
- (R) MESTRE ROBERT. *Libre del Coch. Tractat de cuina medieval*. Barcelona: Universitat / Curial, 1977.
- (S) CANALS, Antoni. *Scipió e Aníbal. De providència. De arra de ànima*. Barcelona: Barcino, 1935.

- (SA) SARRIERA, Berenguer. *Regiment de sanitat de Jaume II*. Arnau de Vilanova, *Obres catalanes*. Vol. 2. Barcelona: Barcino, 1947: 99-200.
- (SO) METGE, Bernat. *Lo Somni*. Barcelona: Barcino, 1925 (reimpressió de 1980).
- (T) MARTORELL, Joanot, Martí Joan de GALBA: *Tirant lo Blanch*. València: Conselleria de Cultura de la Generalitat, 1990.
- (V) FERRER, Vicent: *Sermons*. Vol. 6. Barcelona: Barcino, 1988.

REFERÈNCIES

- MALKIEL, Yakov. "Problems in the diachronic differentiation of near-homophones." *Language* 55 (1979): 1-36.
- MARTÍ CASTELL, Joan. *El català medieval. La llengua de Ramon Llull*. Barcelona: Indesinenter, 1981.
- MOLL, Francesc de B. *Gramàtica històrica catalana*. València: Universitat, [1951] 1991.
- NADAL, Josep M. i Modest PRATS. *Història de la llengua catalana*. Vol. 1. Barcelona: Edicions 62, 1982.
- PAR, Anfòs. *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge*. Halle: Max Niemeyer, 1923.
- PAR, Anfòs. "Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans." *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* 4 (1931): 171-187.
- RAMOS, Joan Rafael. *Ésser, estar i haver-hi en català antic. Estudi sintàctic i contrastiu*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- SOLÀ, Joan. *Estudis de sintaxi catalana*. Vol. 2. Barcelona: Edicions 62, 1973.
- STENGAARD, Birte. *Vida y muerte de un campo semántico. Un estudio de la evolución semántica de los verbos latinos stare, sedere e iacere del latín al romance del s. XIII*. Tübingen: Max Niemeyer, 1991.
- VALLCORBA, Jaume. "El gerundi estant." *Butlletí dels Seminaris d'Ensenyament del Català*, (desembre-gener 1967-1968): 1-3.
- VALLCORBA, Jaume. *Els verbs ésser i estar en català*. Barcelona: Universitat / Curial, 1978.
- VAÑÓ-CERDA, Antonio. "La morfologia verbal com a una de les causes de la vacil·lació en l'ús dels verbs ésser i estar en català." *Zeitschrift für romanische Philologie* 115 (1999): 260-279.